

Raça, antropologia i Hannah Arendt

1. Introducció

Aquest document pretén revisar la figura i teoria de la pensadora Hannah Arendt amb l'objectiu de contemplar les possibles aportacions i diàlegs de la seva obra amb l'antropologia.

La interconnexió s'articula al llarg del treball en base l'estudi del totalitarisme per part d'Arendt, focalitzat en la seva crítica al concepte raça, en correlació amb el fenomen d'alteritat racial situat dins la història de la disciplina antropològica, sobretot al voltant de la investigació de Franz Boas.

2. Vida i Obra de Hannah Arendt

Hannah Arendt (1906–1975) fou una de les figures més importants de filosofia política del segle XX. Va néixer a Alemanya, però adquirí la nacionalitat nord-americana als 45 anys, després d'emigrar als Estats Units fugint de la persecució que va patir pel seu origen jueu i la confrontació activa en contra l'antisemitisme.

La seva obra és coneguda principalment per la publicació de dos llibres: “The Origins of Totalitarianism”, publicat l'any 1951, i “The Human Condition”, publicat l'any 1958. Aquest últim té un caire més filosòfic i existencialista, on desenvolupa el concepte “vita activa” que reflexiona la capacitat dels éssers humans d'intervenir en el món mitjançant el treball, l'obra i l'acció.

Tot i això, en aquest treball escau parlar en profunditat del primer, que tal com indica el títol, pretén desxifrar i analitzar les arrels del totalitarisme, les quals Arendt atribueix a tres fenòmens que conformen els diferents volums de l'escrit: “Antisemitism”, “Imperialism” i “Totalitarianism”. A través de les tres parts, construeix una anàlisi basat en els moviments més rellevants del segle XX pertanyents al fenomen polític totalitari: el nazisme i l'estalinisme.

Arendt escrigué bastantes obres a part d'aquestes dues més conegudes, entre les quals podem destacar: “Die verborgene Tradition” (La tradició oculta), una miscel·lània de set assaigs que va escriure entre les dècades de 1930 i 1940 que parlen de la comunitat jueva; i “Between Past and Future”, una altra col·lecció d'assaigs on descriu la crisi de la societat moderna com a conseqüència de la pèrdua de les que ella considera les nocions claus de la política: justícia, responsabilitat, raó, virtut i glòria, i on intenta trobar l'essència d'aquests conceptes per poder aplicar-los en el futur.

3. Arendt en la història de l'antropologia

Com he esmentat anteriorment en la introducció, el lligam de la crítica del concepte raça d'Arendt amb la història de la disciplina és el discurs de l'alteritat racial. Com i en quin context s'explica aquest fenomen?

Primerament, cal establir el que s'ha considerat sovint l'essència de l'antropologia, matèria que defineix perfectament l'autor Esteban Krotz:

La antropología, en cuanto ciencia social que encuentra su fundamento epistemológico en la definición de un método particular —la etnografía— y un objeto de estudio específico —el indígena—, es tan solo un momento minúsculo en la historia de los esfuerzos por comprender la alteridad en varias épocas del conocimiento científico. (Yudell, 2009)

La cita anterior no només caracteritza aquesta ciència social amb el seu fonament bàsic en l'alteritat, sinó que deixa entreveure a la vegada el seu origen, la colonització, i la seva metodologia, el mètode inductiu basat en el treball de camp. En aquest cas és pertinent parlar de l'alteritat (racial) i el mètode inductiu, que presenten trets que possibiliten la interconnexió proposada per aquest treball.

3.1 Alteritat racial

En quant a l'alteritat, tal com indica l'última part del paràgraf, ha conformat l'objecte d'estudi al llarg de la història en diferents èpoques i des de diferents ciències. Per aquesta raó, parlaré del discurs d'alteritat racial en la història de l'antropologia en diàleg amb altres ciències naturals, viatjant a l'origen del discurs.

Abans d'entrar a descriure el seu inici, cal definir el concepte d'alteritat racial, que es podria formular com el resultat d'un procés d'atribució i naturalització de les diferències entre grups d'humans classificats i jerarquitats segons el concepte "raça", on la categoria dels "altres", assumeix certs trets, concebuts com a hereditaris i genètics, que determinen la seva inferioritat, en contraposició a la pressuposada superioritat de "nosaltres" (Villegas, 2013).

L'origen del discurs es pot identificar en les primeres classificacions taxonòmiques de les tipologies humanes fetes pel naturalista suec Karl von Linnaeus l'any 1735. Amb el seu "Sistema Naturae" va aplicar un sistema classificatori en el qual a part de denominar espècies de plantes i animals (moltes categories de les quals encara utilitzem avui en dia), va aplicar el sistema també als éssers humans, els quals va dividir en quatre grups: "Americanus, Europaeus, Asiaticus y Africanus". (vegeu annex 1)

La classificació de Linnaeus va contribuir en gran mesura, junt amb altres exponents de la corrent de l'evolucionisme científic com Darwin, el pas de lògica evolutiva de les ciències naturals a les ciències socials, atès que el concepte "espècie" va acabar sent substituït per "raça", dit amb altres paraules: l'especiació va donar pas a la racialització.

Si bé hem assenyalat l'inici de l'alteritat racial, és impossible indicar-ne el final, atès que és un discurs encara vigent en l'actualitat en certs àmbits de la nostra societat, i com a reacció el mateix ha passat en quant a la contestació d'aquest discurs dins la disciplina, com demostra per exemple la teoria de Levi-Strauss escrita dos segles més tard del que anteriorment hem apuntat com l'origen del discurs. Ell defensà que el pecat original de l'antropologia consistia en la confusió entre la idea qüestionablement objectiva de raça biològica i les produccions culturals de les societats humanes. (Levi Strauss, 1952)

Aquest context d'autocrítica dins la disciplina al voltant del concepte raça començà a treballar-se ja entre finals del segle XIX i començaments del XX, on podem situar la figura de Franz Boas (1858-1942). Ell va ser un antropòleg molt destacat i polifacètic, conegut per ser el predecessor del relativisme cultural i el pare del particularisme històric. En la seva obra es posiciona clarament en contra del discurs de l'alteritat racial, tot i la utilització de llenguatge evolucionista com mostra el títol d'un llibre que publicà l'any 1911 "The Mind of Primitive Man". Com Arendt, era jueu nascut a Alemanya i va haver d'emigrar als Estats Units per fugir de l'antisemitisme europeu.

A part de compartir la seva procedència i identitat religiosa, Arendt també coincidia amb la necessitat de revisar i profunditzar en la comprensió del nostre passat:

Ya no podemos permitirnos recoger del pasado lo que era bueno y denominarlo sencillamente nuestra herencia, despreciar lo malo y considerarlo simplemente como un peso muerto que el tiempo por sí mismo enterrará en el olvido. La corriente subterránea de la Historia occidental ha llegado finalmente a la superficie y ha usurpado la dignidad de nuestra tradición. (Arendt,

Un altre punt en què coincideixen ambdós autors és la problematització de la noció "raça". Boas per una banda va focalitzar-se més en desmentir amb arguments les suposades "veritats científiques" que justificaven la jerarquia i la determinació biològica procedent del concepte, en línia amb la seva defensa del relativisme cultural:

hemos de atesorar y cultivar la variedad de formas que han asumido el pensamiento y la actividad humanos y abominar, porque conducen a un completo estancamiento, todas las tentativas de imponer un molde de pensamiento a naciones íntegras o aún al mundo entero (Boas, 1964/1943)

Mentres Arendt es va centrar en subratllar les conseqüències morals devastadores d'aquest:

políticamente hablando, la raza es —digan lo que digan los eruditos de las facultades científicas e históricas— no el comienzo, sino el final de la humanidad; no el origen del pueblo, sino su decadencia; no el nacimiento natural del ser humano, sino su muerte antinatural (Arendt, 1978)

Malgrat aborden el tema des de diferents perspectives, els dos marquen una clara oposició a l'evolucionisme i biologisme racial, fet que assumint la integració d'Arendt a una escola de pensament antropològic, podria conduir a escollir la mateixa a la qual va pertànyer Boas: el particularisme històric, que trencava amb la concepció de l'existència d'una única línia evolutiva històrica i cultural.

3.2 Mètode inductiu

Tanmateix, hi ha un altre element que podria dirigir a l'incorporació d'Arendt en un altre corrent antropològic: el funcionalisme. La relació principal en aquests cas seria la defensa del mètode inductiu

(propi del treball de camp), idea que inevitablement porta a parlar de Bronislaw Malinowski, fundador del funcionalisme i a qui se li atribueix establir el treball de camp com a metodologia clau de l'antropologia.

La defensa del mètode inductiu d'Arendt, la podem trobar per exemple, en un dels seus assaigs sobre la comprensió i la política :

Si el científico, mal guiado por su propia pesquisa, comienza a creerse un experto en la política y a menospreciar la comprensión popular de la que ha partido, entonces perderá inmediatamente el hilo de Ariadna del sentido común, que es el único capaz de guiarle con seguridad a través del laberinto de sus propias conclusiones. Si, por otro lado, el estudioso quiere trascender su propio conocimiento –y no hay otra manera de proporcionarle sentido que trascenderlo–, deberá ser humilde de nuevo y escuchar muy atentamente el lenguaje popular. (Arendt, 2020/1953)

No obstant, hi han raons per desestimar aquesta opció, ja que ella mateixa crítica una de les aproximacions pròpies del funcionalisme: “culture is being threatened when all worldly objects and things, produced by the present or the past, are treated as mere functions for the life process of society” (Arendt, ddkdk); i el mateix element podria connectar alhora amb l'argument de Boas: “We refrain from the attempt to solve the fundamental going on under our eyes.” (Boas, 1920)

4. Arendt com a etnògrafa

Fins aquí hem pogut veure l'articulació de la teoria de Hannah Arendt amb l'antropologia, un diàleg que ha girat al voltant del concepte raça, les seves conseqüències a nivell històric, social i cultural i l'intent d'enderrocar-lo com a veritat irrefutable.

Posteriorment a aquesta revisió teòrica, l'objectiu és, mitjançant la formidable facultat de la imaginació, contemplar quina podria haver sigut la seva aportació com antropòloga. Tal com deia la mateixa Arendt:

La verdadera comprensión no se cansa del diálogo interminable y de los “círculos viciosos” porque confía en que, finalmente, la imaginación podrá asir al menos un destello de la siempre inquietante luz de la verdad. Distinguir la imaginación de la fantasía y poner en marcha su fuerza no significa que la comprensión de los asuntos humanos se torne irracional. La imaginación, al contrario, como dice Wordsworth, “no es sino otro nombre para (...) la más clara de las visiones, la amplitud de espíritu y la razón en su forma más exaltada”. (Arendt, 2008/1953)

A partir d'aquesta premissa he volgut plantejar un escenari inspirat en els trets principals que comparteixen les biografies de Boas i Arendt: la identitat jueva alemanya i l'exili a Estats Units, des d'on ambdós autors van seguir produint la seva obra teòrica.

Agafant els elements esmentats anteriorment com a punt de partida, he concretat un possible tema principal de l'obra d'Arendt en el cas hipotètic en el que ella s'hagués endinsat en l'antropologia: un

estudi comparatiu dels jueus nord-americans i els jueus alemanys exiliats als Estats Units, emfatitzant l'impacte del concepte raça en cadascun dels dos grups socials.

Seguint el mateix fil argumentatiu, he considerat un altre escenari possible, on Arendt contraposaria el mateix factor però en lloc de comparar els jueus alemanys amb els nord-americans, comparar-los amb les persones negres que històricament han sigut una de les principals víctimes del racisme institucionalitzat d'Estats Units.

Entre aquests dos casos, m'inclinaria a escollir més el segon, atès que comportaria un allunyament més gran d'Arendt respecte el seu grup social (els jueus nord-americans malgrat poder viure una experiència força diferent comparteixen la religió, un tret identitari força important). El debat centrat en la dicotomia d'estudiar "a casa", és a dir fer endo-antropologia, o estudiar "fora de casa", exo-antropologia, segueix sent un diàleg força encès dins la disciplina, que tal com he esmentat a l'inici, arrossega un passat d'estudiar "l'altre", fet que segueix en constant construcció i deconstrucció.

Per què escollir l'exo-antropologia llavors? Una de les seves avantatges, és la identificació de fenòmens que podrien ser obviats a causa del procés de normalització si l'estudi es dugués a terme per un antropòleg/a nadiu del grup que actua com a objecte d'estudi. Ara bé, també presenta desavantatges, com el fet de caure més fàcilment en prejudicis o comprensions errònies de certs elements.

La solució que he considerat adient per aquest plantejament és una pràctica que gradualment s'està tornant més comuna sobretot en els estudis per part d'antropòlegs propis de les antigues metròpolis colonials amb antropòlegs autòctons dels antics (o no tant) territoris colonitzats: la col·laboració etnogràfica, que intenta superar la dicotomia expressada anteriorment i aportar més riquesa a l'estudi.

5. Bibliografía

Arendt, H. (2008). Comprensión y política (Las dificultades de la comprensión). En Vatter, M., & Nitschack, H. (Eds), *Hannah Arendt: sobrevivir al totalitarismo* (pp. 17-35). LOM Ediciones.

Arendt, H. (1953). *Los orígenes del totalitarismo*. (pp. 181- 368) Solana, G. (Trad.).

Arendt, H. (1978). Sobre el imperialismo. En *La tradición oculta* (pp. 15-34). Paidós Básica.

Boas, F. (1920). The methods of ethnology. *American Anthropologist*, 22 (4), 311-324.
https://www.jstor.org/stable/pdf/660328.pdf?refreqid=excelsior%3A4a97db2ba9c4a9576eb417e5a3fb8a58&ab_segments=&origin=&acceptTC=1

Boas, F. (1964) El problema racial en la sociedad moderna. En *Cuestiones fundamentales de la antropología cultural*. (1943 original)

Botero, H. G. (2008). Cuestionar la alteridad: reflexiones sobre la historiografía de la antropología colombiana. *Maguaré*, 538 (22), 455-481.
<https://repositorio.unal.edu.co/handle/unal/29284>

Hannah Arendt (Stanford Encyclopedia of Philosophy). (2019). Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/arendt/>

Yudell, M. (2009). A Short History of the Race Concept. *Gene Watch*, 22 (3-4), 6-9.
<http://thetarrytownmeetings.org/sites/default/files/discussion/GeneWatch-Race%20and%20Genetics.pdf>

Lévi Strauss, C. (1952) *Raza y Cultura*. Madrid: Catedra.

6. Annex

1. Taula classificatòria “espècies” humans segons Linné extreta de la web:

<https://www.linnean.org/learning/who-was-linnaeus/linnaeus-and-race>

Species	1	2	3	4	5
Americanus	Red, choleric and straight	Straight, black and thick hair; gaping nostrils; [freckled] face; beardless chin	Unyielding, cheerful, free	Paints himself in a maze of red lines	Governed by customary right
Europaeus	White, sanguine, muscular	Plenty of yellow hair; blue eyes	Light, wise, inventor	Protected by tight clothing	Governed by rites
Asiaticus	Sallow, melancholic, stiff	Blackish hair, dark eyes	Stern, haughty, greedy	Protected by loose garments	Governed by opinions
Africanus	Black, phlegmatic, lazy	Dark hair, with many twisting braids; silky skin; flat nose; swollen lips; Women [with] elongated labia; breasts lactating profusely.	Sly, sluggish, neglectful	Anoints himself with fat	Governed by choice [caprice]